

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Monumenta Paderbornensia

Ferdinand <II., Paderborn, Bischof>

Francofurti ; Lipsiæ ; Norjbergæ, 1713

Auctoris Praefatio Ad Lectorem.

urn:nbn:de:hbz:466:1-29975

AUCTORIS
PRÆFATIO

AD LECTOREM.

Uem hîc librum, benevole Lector, in manus sumis, Monumenta Paderbornensia inscripsimus, nec aliter oportuit; quòd non aliud libri argumentum, quàm præclara hujus diœcesis monumenta, quæ ex Romana, Francica & Saxonica historia proferimus eruta: & quia plura antiquitatum monumenta (ausim hoc dicere) sese in hac diœcesi offerunt, quàm vel in ulla Saxonix provincia inter Rhenum, Visurgim, & Albim; Nos ea pro veteri instituto, & pro amore decoræque patriæ nostræ, carminum inscriptionibus, notis ac figuris illustravimus, quò conspectiora ex antiquitatum tenebris denuò in lucem veniant. Decorum id semper fuit & laudabile inter omnes gentes, quarum exempla sequimur. Neque in hac re tam vires ingenii nostri, quàm causas, quæ ad id præterea nos excitarint, expendimus. Quarum prima, regionum splendor, urbium decus, Majorum gloria æternitati consecranda, Quemadmodum præclare Suetonius de

(e) 3.

Au-

AUCTORIS PRÆFATIO

Augusto Cæsare, cùm is publica opera quàm plurima extruxisset : *Ceteros principes viros sæpe hortatus est, ut profacultate quisque monumentis vel novis, vel re-
fectis & excultis urbem adornarent.* Hoc verò uti à con-
dita Urbe cœptum, ita ab Augusto omnium deinde con-
sequentium Cæsarum pulcherrimum opus fuit, etiam
Christianorum Principum, ut quantum Romani re-
rum à se gestarum magnitudine cæteras gentes, tan-
tùm Urbs cæteras orbis terrarum urbes monumento-
rum multitudine & gloriâ superaret. Hinc votivæ
Deorum aræ ob bella feliciter gesta, lapidum Pyrami-
dumque inscriptiones, tropæa victoriarum, arcus tri-
umphales, Heroum & præclarorum virorum statux &
imagines; quas vel in foris vel in ædium vestibulis,
vel in bibliothecis posuerunt : haud aliam præterea
ob causam, quàm ut posterorum animos ad virtutis
æmulationem excitarent. Cùm multa hujus rei ex-
perimenta adsint, tum illud illustre apud Sallustium :
*Sæpè, inquit, audiivi Q. Maximum, P. Scipionem,
præterea civitatis nostræ præclaros viros solitos ita di-
cere, cum Majorum imagines intuerentur, vehemen-
tissimè sibi animum ad virtutem accendi.* Et quid,
obsecro, ut hoc tertium addam, jucundiùs etiam, quàm
in antiquitatum monumentis non tam legere, quàm
spectare Majorum res domi militiæque præclare ge-
stas, & velut in sculptis annalium tabulis omnem an-
tiquitatis memoriam revolvere ? *Naturâ, inquit Li-
pius, trahimur ad simulacra & effigies magnorum vi-
rorum*

*Sueton. in-
vita Augu-
sti Cæsar.
c. 29.*

*Sallust. de
bello Ju-
gurth.*

*Syntag. de
Biblioth.
c. 10.*

AD LECTOREM.

rorum noscendas, & illa corpora sive hospitia, quibus
 celestis se animus inclusit. Verè Lipsius; sed non in
 his sistendum, cùm eadem cupidine insitâ & dulcedi-
 ne, ad cætera quoque monumenta rapiamur: Ex qui-
 bus, uti Plinius sapienter dixit, *immortales animæ ad-<sup>Plinius lib.
31. c. 21.</sup>*
huc in iisdem locis nobiscum loquuntur, factaque sua
 mortalibus ad imitationem immortalis gloriæ expo-
 nunt. Altarum mentium est hæc sequi: Nam cum
 vulgo nobis hîc nullus sermo est, cui nec calcar, nec
 sensus ex his integer. Illos appellamus, quos Majo-
 rum gloria, ut Miltiadis tropæa, exstimulat. Ideò Pli-
 nius denuò: *Nullum majus felicitatis specimen, quàm*
semper omnes scire cupere, qualis aliquis fuerit; ex illo
 videlicet præstantium virorum numero, qui aut vir-
 tute bellicâ, aut doctrinæ præstantiâ, aut egregio ali-
 quo facinore clari eminuerunt. Et nos, ut hoc po-
 stremum inter causas referam, quid aliud in conser-
 vandis illustrandisque monumentis agimus, quàm ut
 facem æternitatis accendamus, & præclaris illustri-
 busque viris pro merito vitam præmiumque redda-
 mus? Eò Horatius nobis sistit:

*Hæc incisa notis marmora publicis,
 Per quæ spiritus & vita redit bonis
 Post mortem Ducibus.*

Insita hæc omnibus post mortem vivendi cupiditas,
 & quæsita semper à magnis Heroum mentibus, ne
 cum mortali corpore in terram abdito, totæ simul
 ex hominum oculis & memoria abirent. Quo præ-
 clarè

AUCTORIS PRÆFATIO

clarè etiam docuerunt non tam mortali, quàm immortali vitæ nasci nos, atque ita in hanc scenam produci, ut immortalia ante mortalia sectemur. Hinc nulla gens usquam tam barbara & inhumana, à qua non aliquod horum monumentorum genus posteritati relictum sit. Ignoravère quidem prisca Germani nostri secreta literarum, quibus bella factaque sua posteris transmitterent: Non tamen desunt monumenta, ex quibus res bello gestas cultumque religionis recognoscas. Habuère enim suas arces & castella, inter quæ Arminii & Widichindi rudera adhuc monstrantur apud nos. Habuère sua fana & delubra, inter quæ *celeberrimum* illud apud Marfos *templum, quod Tanfanae vocabant*, Luppiam inter & Amisiam flumina. Præterea aras sacrificiorum, simulacra deorum, lucos & nemora consecrata diis, turrim Velledæ, ex qua fatidica virgo responsa dabat inter Bructeros. Horum pleraque Carolus M. & Christianorum Præsules sustulère, ne quod genti toties perfidæ invitamentum superesset ad veterem superstitionem relabendi. Ex his sola ferè Heroum sepulchra remanent, quemadmodum hæc per Westphaliam, Emslandiam & Transsalianam ex grandium silicum lapidumque aggestorum cumulis ac tumulis hodie dum aspiciuntur. Sed nulla in gente hæc frequentiora celebrioraque monumenta, quàm inter Romanos etiam extra Urbem & Italiam. Quot illi bella exteris intulere, tot bellorum tropæa, superbos victoriæ titulos

*Tacit. lib. 1.
Annal.
Cluverius
lib. 3. c. 47.*

*Tacit. lib. 4.
Hist. Lib. 4.
de Germ.*

AD LECTOREM.

titulos, structa præsidiorum castella, vias militares, quas inter *pontes longi* paludosis apud nos locis instrati, castrorum aggeres, hibernantium militum valla, inscriptiones lapidum, cipporum sepulchralium notas, & quæ ejusmodi sunt, posteris reliquere. Ex his ea Germaniæ pars, quæ Paderbornensis diocesis finibus continetur, Castellum Alifonis, Aram Drusi, Variandarum legionum tumulos, aliaque præclara antiquitatum monumenta nobis exhibet, quæ servato temporum ordine, hæc lucubratione nostrâ, exornanda suscepimus, secuti etiam non insolitum nec injucundum, ut confidimus, scriptionis genus: quod in Urbe terrarum domina, arcus triumphalis Drusi Neronis, pons Salaris, deorum templa, aræ, simulacra, tabulæ votivæ, fontes, obelisci, columnæ, atque innumeri cippi sepulchrales Latinis Græcisque versibus inscripti, apud Janum Gruterum, in absolutissimo inscriptionum Romanarum opere, jam olim usitatum fuisse abundè demonstrant.

Atque ut hoc officium Poësis præstet, facit conjunctio, quam cum Historia habet, quemadmodum ab Agathia nobili historico, in præfatione, præclare ex Floridoti viri eâ ætate præstantis judicio scriptum est: *Historiam à poëtica non multum distare, sed hæc duo gemina affiniaque esse, ac solo propemodum rithmo inter se discrepare.* Ut altera prorsus alteri in conservandis illustrandisque antiquitatum monumentis opem ferre nata sit.

AUCTORIS PRÆFATIO

Juvabit ad hæc plenius cognoscenda, Saxoniam & diœcesis etiam nostræ divisio. Qua super re Lectorem verbo commonendum censui. Germania omnis, cum primisque Transrhenana, quæ vetus, & vera, & magna est Germania, fœcundaque illa bellicosarum gentium procreatrix, cujus nobilissima pars est Saxoniam, primùm in populos est divisa; quales Sicambri, Tencteri, Usipetes, Bructeri, Angrivarii, Marfi, Chamavi, Tubantes, Catti, Cherusci, alique bellis Romanorum celebres. Nullum inter eos regni nomen, quod gentis libertas, pro qua tot sæculis pugnarunt, neque Regem inter se, neque ab aliis imponi sibi pateretur, & qui Reges inter illos ex nobilitate sumpti, ii bellorum potiùs Duces fuerunt, qui cum bello nomen & munus ponerent. Neque provinciæ nomen inter hos populos auditum. Primùm quidem Augustus, exinde cæteri etiam Romanorum Cæsares in provinciæ formam redigere tot expeditionibus bellisque tentarunt; sed is labor frustra fuit. Quàm invictæ semper gentes, tam id jugum etiam nunquam pati voluerunt; orbe toto obstupescente, qui jam à Romanis in provincias redactus, distributusque erat. Carolo M. id primùm concessum, qui debellatam Saxoniam, quod Romanis non licuit, Romanorum more in provincias & Episcoporum diœceses descripsit, ideò verè magnus, quia omnium Cæsarium conatus in subigenda Saxoniam, religione, virtute bellicâ & felicitate supergressus. Populorum deinde

*Diplom.
Bremens.
Diplom.
Verdens.*

re-

AD LECTOREM.

regiones in pagos, certosque districtus erant divisæ. Neque pagi nomine tum vicus, ut modò sonat, sed pars regionis notabatur: Quemadmodum vel in Satrapias vel Comitatus postea hi pagi transiére. Pagis interim suis cuique Satrapa, Saxonum cum primis ævo, præpositus. Ita Cæsar *totam Helvetiam in quatuor pagos esse distinctam* scribit: Et Tacitus de moribus Germanorum: *Eliguntur in iisdem conciliis Principes, qui jura per pagos vicosque reddunt.* Hoc vocis usu leguntur apud Marcellinum *pagi Allemani*. Multi hæc pertractarunt, & nos in Monumento Bocæ delibavimus. Neque operæ pretium plura in hanc rem proferre, cùm hos pagorum Satrapas etiam Beda nobis exhibeat in Divorum Ewaldorum nece, quod alius scriptor expressiùs retulit: *Regem antiqui Saxones non habebant, sed per pagos Satrapas constitutos, morisque erat, ut semel in anno generale concilium agerent in media Saxonia, juxta Weseram fluvium.* Sed illo antiquior scriptor, Arnulpho Imperatore, Poëta videlicet Anonymus, quem plerique Paderbornensem censent, hæc testatiùs inter res gestas Caroli M. retulit:

Cæsar. lib. 1. de bello Gall. Tacit. lib. de mor. Germ. Marcell. lib. 13. § 18.

Wernerus tractat. de laud. Westph.

*Sed variis divisa modis plebs omnis habebat
Quot pagos, tot penè Duces, velut unius artus
Corporis in diversa forent hinc inde revulsi:
Sed generalis habet populos divisio ternos.*

Poëta Anonym. ad An. 772.

Ostfalos nimirum sive Osterlingos, Angarios & West-

AUCTORIS PRÆFATIO

Westfalos, in quorum gentem nomenque externis & civilibus bellis superstites inter Albim & Rhenum populi concesserant. Postquam verò Carolus M. gentem in avita superstitione pertinacem non sine multis expeditionibus, & maximo labore ad religionem Christianam perduxit, nova in Episcopatus & Diœceses coepta distributio, & certi cuique limites designati. Adam Brem. c. 8. & 9. hist. ecclesiastic. *Tunc demum Saxonia subacta in provinciam redacta est, quæ simul in VIII. Episcopatus divisa.* Sumpsit hæc Adamus ex diplomate Caroli M. in Ecclesia Bremensi asservato, & historiæ suæ inserto. *Proinde omnem terram eorum antiquo Romanorum more in provinciam redigentes, & inter Episcopos certo limite determinantes, Septentrionalem illius partem, quæ est piscium ubertate ditissima, & pecoribus alendis habetur aptissima pio Christo, & Apostolorum suorum Principi Petro pro gratiarum actione devotè obtulimus: sibi que in Wigmodia, in loco Bremæ vocato, super flumen Wirraham, Ecclesiam & Episcopalem statuimus cathedram. Huic Parochiæ decem pagos subjecimus. Adhuc etiam summi Pontificis & Universalis Papæ Adriani præcepto, nec non & Mogontiacensis Episcopi Lullonis, omniumque qui affuère Pontificum consilio, eandem Bremensem Ecclesiam cum omnibus suis appendiciis Willehado probabilis vitæ viro, coram Deo & sanctis ejus commisimus. Et quia casus præteritorum nos cautos faciunt in futurum, ne quis, quod non optamus, aliquam sibi in eadem Diœcesi usurpet potestatem,*

AD LECTOREM.

tem, certo eam limite fecimus terminari, eique hos terminos, mare Oceanum, Albiam fluvium, &c. firmos & intransgressibiles circumscribi iussimus. Signum Domni Caroli Regis invictissimi. Hildebaldus Archiepiscopus Coloniensis & sacri Palatii Capellanus recognovi. Dat. 11. Julii, indiēt. XII. Anno autem regni Domni Karoli XXI. Actum Palatio Nemetensi. Simillimum biennio ante, nimirum anno regni sui XVIII. Indiēt. VII. VI. Kal. Julii, Moguntia de fundatione Ecclesiae Ferdensis & finibus Dioecesis dederat: in quo ad propositum faciunt: Terram autem eorum secundum antiquorum Romanorum morem in Provinciam redigentes, & in Episcopatus certo termino distribuentes; quandam Aquilonarem illius partem Domino nostro Jesu Christo, & sanctissima eius Genitrici devotissime obtulimus, & in loco Farduin vocato super Aleram fluvium in pago, qui dicitur Sturmi, Ecclesiam & Cathedram Episcopalem statuimus, & Moguntinensis Ecclesiae Archiepiscopatus, interventu Lullonis illius Metropolis Ecclesiae Episcopi, eam subjecimus. Verum tamen, qui casus praeteritorum praescios, & cautos reddunt futurorum, certo eam limite fecimus terminari. Terminos autem ejus firmos, inconvulsos, & per omne saeculum incommutabiles Apostolica auctoritate & nostra Regiae Majestatis praeepto circumscribi praecipimus, id est, Wurrham fluvium, &c. Ex quo utroque diplomate, reliquos in Saxonia Episcopatus certis limitibus determinatos fuisse manifestum evadit, nec est dubium, fundationem finiumque designationem Pontificiis & Regiis literis ab initio fuisse confirmatam.

Ac Paderbornensis Dioecesis, ex qua primùm Christiana religio Caroli M. armis auspiciisque, D. Burchardi Herbipolensis Episcopi administratione, D. Sturmionis primi Fuldensium Abbatis, ac viri prorsus Apostolici contento studio introducta est, haud secus quam Osnabrugensis, Bremensis, Ferdensis, ac caeterae Dioeceses quam latissime suis finibus circumscripta fuit à Carolo M. Id cum ex aliorum descriptionibus ac tabulis Geographicis, tum vel maxime ex Ludovici Pii Imperatoris, Ludovici

AUCTORIS PRÆFATIO

Germaniæ Regis, & Caroli Crassi Imp. diplomatis satis superque cognitum est; qui Ecclesiam Paderbornensem *sub sua tuitione & immunitatis*, ut loquuntur, *defensione constituerunt*; ac se in donationum suarum tabulis ad progenitores avosque suos, ac postremùm ad Carolum M. primum hujus Episcopatus conditorem referunt: & ad hos rursùm appellant consequentes inde Cæsares, cum primisque S. Henricus, qui in gemino diplomate, quorum alterum anno M IX. alterum anno MXXI. consignatum est, Carolum M. fundatorem Ecclesiæ Paderbornensis profitentur. Sanè quanto circùm ambitu Paderbornensis Diœcesis, fines Episcopatus Moguntini, Coloniensis, Monasteriensis, Osnabrugensis, Mindensis & Hildesimensis contingit, tantùm se per Ducatum Westphaliæ, & regionem Brunswicensium, per Hassiæ & Corbeïæ Principatus, per Comitatum Waldecensem, Lippiensem, Swalenbergensem, Stoppelbergensem, Sternbergensem, Ravensbergensem Pyrmontanum, Spiegelbergensem, Ebersteinensem, Homburgensem, Ritbergensem, & Dynastiam Schönenbergensem, ipsamque veterem Angariam, & Teutoburgienses montes, subjectamque eorum montium planitiem, inter decurrentes Luppjiæ & Amisiæ ripas, jurisdictione sacrâ, quàm latissimè exporrigit, ac civili etiam potestate possessioneque, per Hassiæ Principatus & Comitatus Lippiensis magnam partem, Comitatum Pyrmontanum, Stoppelbergensem, Sternbergensem & Swalenbergensem antiquitus fuit explicata, atque etiamnum ex parte protenditur. Ac ne fata temporum hîc cum aliis requiras, olim multò etiam potentior fuit, quàm nunc conspicitur. Indè propter amplitudinem diœcesis, necessè fuit in plures eam Archidiaconorum regiones, partitâ Episcopi operâ dividere. Quarum nobiliores Horhusana, cujus pars Hellinghusana, Huxariensis, Herivordiensis, Schildecensis, Lemgoviensis, sive Dethmoldiensis, præter duos Archidiaconatus majoris Præposituræ, & Præposituræ SS. Apostolorum Petri & Andreae, præterque Archidiaconatum Warburgensem, Iburgensem seu Driburgensem, & Steinheimensem. Ipsa verò Episcopi sedes tanquam in umbilico Diœcesis, ad Paderæ fontes,

tes,

AD LECTOREM.

tes, celeberrimo totius Westphaliæ loco constituta est, ubi Romanis Francisque belli sedes fuit. Quapropter inter cætera, quæ proferentur, monumenta, Variana clades, saltus Teutoburgiensis, prælium Caroli M. apud Dethmoldiam, Eresburgum, Brunisberga, minimè aliena censeri debent: cùm horum loca situsque nunquam alterius, quàm Paderbornensis diœcesis fuerint. Propria hîc damus, ac nostra tantùm. neque extra orbitam progredimur, qui iisdem terminis monumenta, quibus Diœcesin concludi volumus. Atque ut hæc, quæ diximus, quæ que in Monumentis hîscè nostris exposituri sumus, planiùs sub aspectum veniant, placuit triplicem geographiæ tabulam addere, quarum prima Romana est, quæ regionem Diœcesis hujus ex Romanorum bellis & monumentis exhibet. Altera Francica, quæ Diœcesin & monumentorum loca ex Francorum armis & imperio repræsentat. Tertia posterioris ac nostræ ætatis topographiam exponit, tantò pleniùs, quantò post cultior Diœcesis fuit. Id verò cùm ex instituto aliorum sit factum, qui ex temporum mutatione, obsita situ & vetustate monumenta, suis locis reddiderunt: tum haud minùs opportunum erit, hac etiam in parte legentium oculis atque animis subvenire. Fruere his, Lector, & si quid minùs expolitur exactumque, quod ultrò & candidè fatemur, scias velim hæc inter graviores Reipubl. curas furtim magis succisivis operis, quàm meditato aliquo scriptionis genere ab ipso auctore in lucem esse data, & sicubi umbræ, aut minùs quædam illustrata, iis quilibet faciliè pro ingenio lucem affundet, dum modò, quæ damus, benigno tantisper vultu aspiciantur. Vale.

IN.